

17. *Иноземцев В. Л.* Расколотые цивилизации. Наличествующие предпосылки и возможные исследования постэкономической революции. — М.: Academia- Наука, 1999. — 724 с.
18. *Канке В. А.* Философия экономической науки. — М.: ИНФА, 2010. — 384 с.
19. *Кузьмин В. П.* Принцип системности в теории и методологии К. Маркса. — М.: Политиздат, 1984. — 312 с.
20. *Кэйнс Дж. М.* Общая теория занятости, процента и денег. — М.: Гелиос АРВ, 1999. — 352 с.
21. *Норт Д.* Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки. — К.: Основи, 2000. — 198 с.
22. *Норт Д.* Понимание процесса экономических изменений. — М.: ВШЭ, 2010. — 256 с.
23. *Поппер К.* Логика научного исследования. — М.: Астрель, 2010. — 565 с.
24. *Ткач А. А.* Інституціональна економіка. — К: ЦУЛ, 2007. — 304 с.
25. *Фейерабенд П.* Против метода. Очерк анархистской теории познания. — М.: АСТ «Москва»: Хранитель, 2007. — 413 с.
26. *Шумпетер Й. А.* История экономического анализа: В 3 т. Т. 1. — СПб.: Экономическая школа, 2001. — 494 с.; Т. 2. — СПб.: Экономическая школа, 2001. — 494 с.; Т. 3. — СПб.: Экономическая школа, 2001. — 678 с.
27. *Bashnyanyn G. I.* About the periodic matrix of economic systems. — Lviv: Nony Svit — 2000, 2005. — 144 p.

Статтю подано до редакції 22.07.11 р.

УДК 330.3

О.О. Беляев, д-р екон. наук, професор,
зав. кафедрою політичної економії
факультетів управління та маркетингу,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ПОЛІТИЧНА ЕКОНОМІЯ: «ПОХОРОНИ» АБО ВІДРОДЖЕННЯ

АНОТАЦІЯ. Розкриваються сучасні особливості прояву сутності політекономічного підходу у вітчизняній науці. Визначено вихідну методологічну передумови розуміння політекономії як науки і навчальної дисципліни. Проявлено основну відмінність предмету політичної економії від економічної теорії. Обґрунтовано необхідність включення до навчальний план бакалаврського рівня дисципліни «соціальна політична економія».

КЛЮЧОВІ СЛОВА: політична економія, економічна теорія, соціальна політична економія.

АННОТАЦИЯ. Раскрываются современные особенности проявления сущности политэкономического подхода в отечественной науке. Определена исходная методологическая предпосылка понимания политэкономии как науки и учебной дисциплины. Выявлены основные отличия предмета политической экономии от экономической теории. Обоснована необходимость включения в учебный план бакалаврского уровня дисциплины «социальная политическая экономия».

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: политическая экономия, экономическая теория, социальная политическая экономия.

ANNOTATION. Publication details advanced features of the manifestation the essence flight the economic approach in national science. Determined the initial methodological background understanding of political economy as a science and discipline. Moved by the main subject difference of political economy and economic theory. The necessity of inclusion in the curriculum of bachelor level course «Social political economy».

KEYWORDS: political economy, economic theory, social political economy

Новий екстремізм, який охопив усі сторони суспільного життя, у тому числі торкнувся і наукової діяльності. У відмові від назви «політична економія» бачиться виключно політичний реверанс — переглянути все, що було раніше (в умовах соціалізму) на догоду новій, яка тільки створюється, правда, поки незрозуміло якій, соціально-економічній системі.

Переіменування багатьох колишніх кафедр «політичної економії» в кафедри «економічної теорії» носить у більшості випадків поверхневий, кон'юнктурний характер. Там, де дійсно відмовились від політекономії, викладання звелось до переказу компіляцій із західного економіксу, який має замале відношення до реальної економіки. Відмова від поняття «політична економія» надовго дезорієнтує вітчизняних економістів та викладачів, у кінцевому результаті, остаточно зведе економічну думку до копіювання моделей західного економіксу.

Суть політекономічного підходу у вітчизняній (і не тільки у вітчизняній) суспільній науці полягає у тому, що при вивченні відповідних проблем охоплюються їх соціальні та політичні аспекти. Причому за останній час це набуло такого характеру, що деколи неможливо визначити, з якої наукової спеціальності виконана та чи інша дисертаційна робота. Мова йде про те, що політична економія втратила своє «обличчя», зник її предмет. На Заході багато функцій політичної економії відійшли до інших со-

ціальних наук і перш за все до соціології, філософії, політології. Але все ж таки політико-економічна традиція там не зникла повністю, збереглася радикальна політична економія в США, і певні течії в континентальній Європі. Разом з тим, за останні роки спостерігається збільшення інтересу до політичної економії, розширення її дослідницького поля, зростання кількості дослідників та публікацій. Зокрема, Т. Сендлер відмічає, що сьогодні політична економія представляє собою навіть складніший предмет, ніж передбачали представники класичної економічної думки, щоб вони не пропонували з точки зору сучасної політики, вони б чітко побачили роль економічної теорії, що зберігається в управлінні політикою саме у формі політекономії. В англосаксонській практиці викладання багато питань, які у нас вивчала політична економія, відносяться до соціології, до її численних розгалужень. У нас соціологія не має такого розвитку і широти охоплення. Відмова від поняття «політична економія» призведе до того, що багато проблем взагалі не будуть вивчатися.

У вітчизняній економічній науці склалася певна схема, класифікація, традиція у співвідношенні різних її розгалужень. Звичайно, цю схему можна удосконалювати і розвивати, що буде означати значну деталізацію, уточнення, нарешті, ускладнення. Проста заміна терміну «політична економія» на термін «економічна теорія» спрощує схему економічних наук. Тоді, за логікою, лишаються лише два напрями «економічна теорія» і «економічна практика», що робить всю схему зовсім примітивною. На сьогоднішній день у нас і так дуже багато всього перейменували та змінили. Далеко не все виявилось на краще. Й у випадку перейменування «політичної економії» слід чинити обережно. Слідувало б запитати про це наукову та викладацьку громадськість, провести серію «круглих столів», семінарів, конференцію.

Вихідною методологічною передумовою розуміння політичної економії як науки і навчальної дисципліни є те, що вона є складовою (основою) суспільствознавства. З цієї точки зору внесення її як складової частини в економічну теорію є не просто помилковим, але й заздалегідь спланованою акцією, пов'язаною з бажанням «поховати» марксизм та обілити злочинні дії керівництва країн постсоціалізму в соціально-економічній політиці.

Об'єднання в одне ціле трьох навчальних дисциплін — політичної економії, макроекономіки та мікроекономіки суперечить науковій логіці — кожна з них має свій предмет вивчення (хоча і багато спільних рис), з усіма вихідними наслідками. Зокрема, зникає можливість формування науково-обґрунтованого фунда-

менту вироблення економічної політики, використання суб'єктивно-волюнтаристських методів державного управління й т. ін. Це наочно проявилось за 20 років в Україні. Наслідки для країни далеко не блискучі.

Основна відмінність предмету політичної економії від економічної теорії в наступному. Відомо, що провідними складовими їх змісту є соціальна та економічна сторони, співвідношення яких у різні періоди об'єктивно змінюється. У політичній економії примат за соціальним, а в економічній теорії головна складова — економічна. З цієї точки зору ефективність, з позицій політичної економії, визначається соціально-економічним прогресом (посилення суспільного характеру виробництва, зростання добробуту й т. ін.), а для економічної теорії — співвідношення витрат і результату.

Ігнорування відміченого аспекту призвело до не виправданого змішання відмічених положень, зокрема в Україні. Так, інтереси індивідуальні, капіталу почали рухатися «вгору», витісняючи інтереси суспільні.

Результат — зuboжіння бідних верств населення, не виправдане, гігантське зростання багатства купки олігархів, крадіжки, корупція, хабарництво, економічна «імпотенція» країни і, зрештою, деградація суспільства. Відбулося злиття владних структур та бізнесу з подальшою криміналізацією. Все це наочно виявилось в нинішньому стані країни.

Ще один аспект на користь політичної економії. В наш час економічні фактори не можуть сприяти піднесенню економіки, вона спочатку повинна піднятися з лежачого положення, а тут головне — політика. Політика, яка пов'язана не з словоблудством у всіх засобах інформації, а терміновим виробленням мобілізаційної програми, з економічним її обґрунтуванням.

Вихід з економічної кризи давно відомий, у науці існує близько двох десятків теорій з цього приводу. Але всі вони «перетинаються» в одній точці — оновлення основного капіталу. Невідомо (зокрема в Україні) тільки одне — де знайти засоби. Зараз всі «прогинаються» як злидні у пошуках кредитів, а відповідь є — дуже проста. Нехай «поділяться» олігархи. Мова йде про те, що повинні нести відповідальність всі, а не бідні верстви населення. Якщо постане питання про законність, то відповідь одна: по-перше, закони в Україні написані тільки для певної частини, по-друге, всі багатства, в основному, привласненні незаконним шляхом, отже, і тут все виправдано.

Багато політекономічних проблем сьогодні розглядаються в соціології. Праці таких відомих західних соціологів, як Д. Белл,

І. Валлерстайн, Е. Гідденс, Р. Дарендорф, Л. Туроу та ін. — з точки зору нашої наукової думки, типові політекономічні праці.

Хоча у нас соціологія інтенсивно розвивається більше 50 років, але до світоглядних узагальнень вона поки не піднялась. Цю функцію продовжує виконувати політична економія — традиція, в якій вона становить основу, цементуючий каркас усієї системи соціальних наук, а не тільки власне економічних. І природно, що відміна політичної економії розвалює не тільки економічну науку, яка перетворюється на розрізнений набір різних теорій, методів, кривих та формул, але й робить безсистемною всю соціальну науку. Замість «дерева» економічної науки, як образно відмічав О.І. Ананьїн, виходить «сад каменів».

Політична економія складає конкуренцію іншим напрямам економічної теорії за право давати теоретичне тлумачення фактам економічного життя, пояснюючи його. Як і політична економія, неокласичний та інституціональний напрями претендують на те, щоб давати певне пояснення формуванню економічних інтересів, економічній поведінці людей, розподілу суспільного багатства. На що ж може претендувати політична економія як на виключно своє предметне поле? По-перше, на історичне пояснення формування і розвитку економічних відносин, на пояснення питання про те, чому на даному шаблі розвитку ці відносини виглядають саме так, а не інакше. По-друге, на використання у дослідженні економічних відносин факту персоніфікації економічних відносин у суспільних класах та інших соціальних групах, які виступають як суб'єкти цих відносин. По-третє, — і тут політична економія не знає конкуренції з боку інших напрямів економічної теорії — на дослідження економічних відносин людей безпосередньо в процесі їх виробничої діяльності, і на відведення саме цим відносинам головної пояснювальної сили у своїх теоретичних висновках.

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується зростаючою роллю людини. Вся система суспільного виробництва націлена на максимальне, на скільки це можливо, задоволення постійно зростаючих потреб людини через створення матеріальних благ та послуг, одночасно намагаючись зберегти обмежені ресурси.

Отже, у такій соціально-орієнтованій ринковій системі, яка до речі формується і в Україні, людина займає центральне місце в широкому розумінні, що являє собою сутність процесу соціалізації економіки. У таких умовах набуває нової якості і роль держави. Сучасні тенденції вимагають від неї свідомих, виражених, цілеспрямованих дій для досягнення головної мети економічної

системи — зростання добробуту населення. Однак, досягнення зазначеної генеральної мети змушує державу сприяти і забезпечувати соціальне партнерство та пом'якшувати, а потім і знімати структурні суперечності, що уможливить послаблення наслідків циклічного розвитку для формування стабільного майбутнього. Такі дії держави дають змогу людині займати центральне місце в економічній системі. Тобто, через процес соціалізації економіки сама економічна система набуває соціальної орієнтації. Це, в свою чергу, передбачає гідне ставлення до людини, її економічної свободи.

Еволюція суспільства та зміна ролі держави обумовлює еволюцію політичної економії, науки, яка виконуючи свою ідеологічну функцію, обґрунтовує економічну політику держави. Такою еволюційною формою розвитку політичної економії виступає соціальна політична економія, яка відповідає сучасному суспільству.

Якщо перефразувати відому думку М. Фрідмана про сутність методологічного принципу, відмітимо, що істинність теорії визначається як якістю вихідних теоретичних посилок, так і її здатністю прогнозувати майбутнє.

Пояснююча теорія в сучасних умовах будується на плюралізмі підходів до явищ, процесів, фактів. Це може досягатися двояким чином, зокрема, за рахунок синтезу класичної економічної теорії та інституціоналізму. Дотепер, на жаль, ці напрямки розвиваються незалежно один від одного.

Через об'єктивні причини (нездатність економічної теорії, зокрема ринкової, пояснити деякі сучасні проблеми виникнення передумов, які викликають, швидкий розвиток «дрімавших» природних соціальних мотивів, що «прагнуть стати поруч, вбудуватися» у ринкові відносини корисність у вигляді максимізації грошового доходу, конкуренції тощо), виникає потреба в доповненні ринкових критеріїв економічної поведінки людей неекономічними.

Соціальна парадигма будується не тільки на визнанні ринку як різноманітності індивідуальних суб'єктів з їх винятково егоїстичними інтересами, але й на розгляді їх як членів соціальних груп та суспільства в цілому. При такому підході, суб'єкт на кожному рівні виступає в новій «якості», оскільки мотивується далеко не однаковими мотивами і цілями.

Соціалізація суб'єктів ринкової економіки передбачає диференціацію їх потреб: індивідуальні потреби; потреби суб'єктів, як членів різних соціальних груп та потреби суб'єктів, як членів суспільства. Якщо виходити з того, що усвідомлена потреба висту-

пає як інтерес і т.ін., то очевидною є логіка становлення нової соціальної парадигми та її практичної спрямованості.

Таким чином, викладене надає можливість зробити наступні висновки. Політичну економію слід виділити в самостійну наукову і навчальну дисципліну, назвати її «Соціальна політична економія» та адекватно наповнити зміст навчальної дисципліни. В науці повернутися до класифікації, де була виділена спеціальність 08.00.01 — політична економія. Це дійсно буде сприяти формуванню сучасного економічного мислення у всіх суб'єктів, що вивчають політичну економію, на всіх рівнях (студенти, аспіранти, здобувачі, наукові співробітники і т.ін.).

Зазначене зумовлює необхідність запровадження у системі економічного університету дисципліни «Соціальна політична економія», у структурі якої домінуючу роль відіграє соціальна орієнтація розвитку економічної системи. З такими рисами, як: гідність, свобода, блага, майбутнє. Розвиваючи існуючі функції політичної економії, соціальна політична економія їх розширює та виконує специфічні: сприяє гармонізації в системі економічних інтересів; забезпечує досягнення головної мети економічної системи — зростання добробуту; впливає на трансформацію «економічної людини» та формування «соціальної людини»; забезпечує соціальне партнерство; формує соціальне мислення; пом'якшує, а потім знімає структурні суперечності.

Дослідження об'єктивних законів і факторів, що визначають якісні зміни у системі економічних відносин, з суто економічних позицій уже не вважаються повноцінними, оскільки взаємовпливи економічної, соціальної, культурно-духовної, екологічної та інших систем настільки глибокі та щільні, що без урахування їх взаємозв'язку неможливо забезпечити управління економічними процесами на всіх рівнях. Така необхідність визначає й особливості етапу еволюції політичної економії, як науки, так і навчальної дисципліни, з позицій органічного поєднання економічного та соціального, коли ігнорування одного з компонентів призводить не тільки до погіршення умов функціонування іншого, але й до негативних системних змін.

Соціальна політична економія в такому розумінні виступає сучасною еволюційною формою політичної економії. Введення її в систему освіти економічного університету є відповіддю на виклики сьогодення.

У відмові від терміну «політична економія», як вважають М.І. Воейков і А.І. Колганов, просліджується виключно політичний хід: переглянути все, що було раніше. Але безглуздо відмовлятися від старого тільки на догоду новому екстремізму.

Література

1. *Ананьин О.И.* Структура экономико-теоретического знания. — М., 2005.
2. *Белл Д.* Грядущее постиндустриальное общество: Опыт социального прогнозирования. — М.: Academia, 1999.
3. *Валовой Д. В.* Блеск и нищета политэкономии. — М., 2008.
4. *Дзарасов С., Меньшиков С., Попов Г.* Судьба политической экономики и ее советского классика. — М.: Альпина Бизнес Букс, 2004.
5. *Лузан П. П.* Национальная система политической экономики — теоретическая основа успешной экономической политики / П.П. Лузан // ЭКО. Экономика и организация промышленного производства. — 2006. — № 9. — С. 184—191.
6. *Сэндлер Т.* Экономические концепции для общественных наук. — М., 2006.

Статтю подано до редакції 24.07.11 р.

УДК 330 (075.8)

П.М. Леоненко, д-р екон. наук, професор,
професор кафедри прикладної економіки
Українського державного університету
фінансів та міжнародної торгівлі

ДВА АСПЕКТИ СПІВВІДНОШЕННЯ ДЕФІНІЦІЙ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНИХ НАУК

АНОТАЦІЯ. У статті проаналізовані два аспекти — термінологічний та змістовний — співвідношення понять «економічна думка», «політична економія», «економікс», «економічна теорія», «економічний аналіз». Виокремлено і розрито шість різних теоретико-методологічних підходів до з'ясування сутності та форм прояву співвідношення понять «політична економія» і «економікс» в сучасній економічній літературі. Показано зміни у структурі мейнстриму неокласичної економікс та їх недостатність для формування нової парадигми політичної економії (економічної теорії).

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Економічна думка, політична економія, економікс, економічна теорія, економічний аналіз, наукова парадигма, неокласична економікс, інституціоналізм, структура мейнстриму економікс.

АННОТАЦИЯ. В статье проанализированы два аспекта — терминологический и содержательный — соотношение понятий «экономическая мысль», «политическая экономия», «экономикс», «экономическая теория», «экономический анализ». Выделены и раскрыты шесть различных теоретико-методологических подходов к выяснению сущности и форм проявления соотношения по-